

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

FORMATION OF THE PROFESSIONAL IMAGE OF A UKRAINIAN LANGUAGE TEACHER IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATIONAL TRANSFORMATION

Яцьків М.Ю.,

orcid.org/0000-0001-8912-4592

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

У статті розглянуто проблему формування професійного іміджу вчителя української мови в умовах модернізації освіти та активного впровадження цифрових технологій. Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття «педагогічний імідж», що відображають еволюцію уявлень про роль особистісних і професійних характеристик учителя в освітньому процесі. Розглянуто концепції дослідників, які розкривають структуру іміджу педагога, виокремлюючи його зовнішні, комунікативні, етичні та психологічні компоненти. Обґрунтовано, що візуальний образ, вербальні й невербальні засоби взаємодії, етичні стандарти та цифрова репрезентація утворюють інтегрований імідж, який безпосередньо впливає на авторитет педагога та результативність освітнього процесу. Виокремлено ключові складники іміджевого профілю: мовленнєву культуру, естетичну виразність зовнішності, стиль спілкування, інформаційну активність в онлайн-просторі та психологічну стійкість. Показано, що образ учителя формується під впливом поєднання індивідуальних особливостей і цілеспрямованої роботи над самопрезентацією. Окрему увагу приділено впливу публічності, участі у професійних спільнотах і використанню сучасних інформаційно-комунікаційних засобів на розширення педагогічного впливу. Підкреслено, що успішна іміджева стратегія передбачає баланс між особистою автентичністю та відповідністю професійним стандартам, а формування позитивного іміджу вчителя потребує безперервного професійного розвитку, критичної самооцінки та гнучкого реагування на зміни соціокультурного контексту. На основі узагальнення теоретичних підходів і практичних спостережень зроблено висновок, що позитивний імідж учителя української мови є не лише елементом індивідуальної професійної ідентичності, а й чинником консолідації освітнього середовища та підвищення престижу педагогічної діяльності у суспільстві.

Ключові слова: іміджологія, імідж, професійно-педагогічний імідж, сучасний вчитель української мови.

The article discusses the problem of forming the professional image of a Ukrainian language teacher in the context of the modernization of education and the active introduction of digital technologies. It analyzes scientific approaches to interpreting the concept of «pedagogical image», reflecting the evolution of ideas regarding the role of a teacher's personal and professional characteristics in the educational process. The concepts of researchers who reveal the structure of a teacher's image, highlighting its external, communicative, ethical, and psychological components, are considered. It is substantiated that visual image, verbal and non-verbal means of interaction, ethical standards, and digital representation together form an integrated image that directly influences the teacher's authority and the effectiveness of the educational process. The key components of the image profile are identified: speech culture, aesthetic expressiveness of appearance, communication style, information activity in the online space, and psychological stability. It is shown that the image of a teacher is shaped by a combination of individual characteristics and deliberate efforts at self-presentation. Particular attention is paid to the impact of publicity, participation in professional communities, and the use of modern information and communication tools in expanding pedagogical influence. The article emphasizes that a successful image strategy requires a balance between personal authenticity and adherence to professional standards, and that the formation of a positive teacher image involves continuous professional development, critical self-assessment, and flexible responses to changes in the sociocultural context. Based on a generalization of theoretical approaches and practical observations, it is concluded that a positive image of a Ukrainian language teacher is not only an element of individual professional identity, but also a factor in consolidating the educational environment and enhancing the prestige of teaching in society.

Key words: imageology, image, professional and pedagogical image, modern Ukrainian language teacher.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті освітній процес зазнав глибоких змін, що зумовлені розвитком інформаційних технологій, реформуванням шкільної освіти в Україні (зокрема в межах концепції НУШ), зростанням суспільних очікувань до особистості вчителя. У цьому контексті проблема формування професійного іміджу вчителя української мови набуває особливої актуальності. Педагог-філолог сьогодні –

не лише носій знань, а й культурний модератор, лідер думок, ментор, фасилітатор національної ідентичності.

Наукова та практична значущість теми зумовлена такими чинниками: інтенсифікацією соціальної комунікації, що впливає на формування громадської думки про вчителя; цифровізацією освітнього середовища, що розширює простір для репрезентації педагога як фахівця; реформою

НУШ, яка вимагає від вчителя нових компетентностей, зокрема – у сфері комунікації, публічності, самопрезентації та креативності.

Л. Серман вказує, що поняття «імідж» (англ. *image* – образ) є міждисциплінарним, функціонує в різних галузях знань, зокрема в педагогіці. Будь-який компетентний фахівець повинен постійно вдосконалювати свої особистісні й професійні якості, створюючи власний імідж, образ особистісного «Я» [8, с. 26]. Іміджелогія – наука про образ, назва походить від поєднання двох лексем: «*image*» (англ.) – образ, зображення, відображення + «*logos*» (грец.) – слово, мова, роздум [6, с. 16].

Імідж – це конструкція уявлень, що формуються у сприйнятті цільової аудиторії на основі вражень від діяльності, професійної поведінки, мовлення, етики, зовнішнього вигляду. У педагога-філолога ці компоненти отримують особливе значення: мовна культура, культурологічна компетентність і етична позиція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями формування професійно-педагогічного іміджу вчителя вивчали такі науковці: Н. Гузій, В. Ісаченко, Л. Кузьменко, Д. Будянський, І. Волинець, О. Горovenko, А. Кононенко, Л. Серман та інші.

Цікавим є погляд швейцарського педагога Й. Песталоцці, який вважав, що вчитель повинен добре володіти мовою: яскравою, образною, доступною для розуміння, конкретно, структурованою, логічною, сповненою життєвими прикладами й позбавленою слів-паразитів, що в сукупності має на увазі наявність таланту до навчання; бути рішучим, наполегливим і терплячим; виконувати роль натхненника й мотиватора одночасно. Зобов'язаний усвідомлювати, що його поведінка є еталоном для десятків несформованих характерів, а тому невпинно працювати над подоланням власних недоліків, усуненням помилок; готуватися до кожної зустрічі з класом так, ніби вона – перша й остання одночасно [4, с. 28].

На думку Л. Кузьменко, «позитивний імідж педагога формується задовго до професійної діяльності, і його варто розглядати як складник особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця» [3, с. 127]. Вона виділяє такі «педагогічні умови формування позитивного іміджу педагога в процесі професійної підготовки: розвиток у студентів мотивації та особистісно-професійної спрямованості на створення власного позитивного іміджу педагога; забезпечення змісту освітнього процесу ЗВО задачами формування позитивного професійного іміджу майбутніх педагогів, що передбачає ґрунтовні і системні

знання про сутність і структуру педагогічного іміджу та способи його побудови, розвитку і корекції; активізація пізнавальної діяльності студентів, яка передбачає активність у процесі оволодіння навичками самопізнання, самовдосконалення та проєктування позитивного іміджу педагога» [3, с. 130].

Постановка завдання. Мета статті – визначити механізми, інструменти та складники іміджу вчителя української мови в умовах реформ.

Виклад основного матеріалу. В основі іміджу лежить реалізація особистістю своїх потенційних можливостей, а саме реалізація «Я-концепції». «Американський учений К. Роджерс стверджує, що до ефективної взаємодії готовий лише учитель із позитивною Я-концепцією, якому властиве почуття власної значущості, гнучкість мислення, впевненість у здатності займатися педагогічною діяльністю, переконаність в імпуванні всім людям, зокрема учням. Такий учитель готовий до подолання професійних і життєвих труднощів, відчуває соціальну значущість власної професії, а свої здібності, прагнення до емпатійності, сезитивності, емоційну рівновагу, життєрадісність і впевненість у собі застосовує під час навчально-виховного процесу. Така людина зазвичай стійка до професійних деформацій, емоційного, інтелектуального, фізичного виснаження, професійного вигорання, викликає повагу й прагнення до наслідування серед учнів» [5, с. 263].

На думку Л. Ковальчук, «в основі формування іміджу лежить формальна система ролей, які людина виконує у своєму житті. Її доповнюють риси характеру, інтелектуальні особливості, зовнішні дані, манера одягатися тощо. З огляду на це педагогічна техніка є не тільки важливим компонентом педагогічної майстерності, а й підвалиною формування іміджу педагога. У педагогічній техніці виявляється здатність до регулювання власного самопочуття, уміння вчителя використовувати свій психофізичний апарат, вербальні та невербальні засоби комунікації для виховного впливу на учнів. Власне завдяки цим умінням педагог створює свій професійний імідж (привабливість, культуру, приємні манери тощо)» [2, с. 69].

О. Хуртенко виділяє такі складники іміджу: «образ – те, що виникає з приходом людини і залишається, коли людина йде; зовнішній аспект: манери, хода, жести, міміка, одяг, зачіска; внутрішній аспект: інтелект, помисли, ерудиція, духовність, інтереси; процесуальний аспект: темперамент, темп, пластичність, діяльність, емоції; ядро іміджу (позиції, установки, легенда) – має відповідати психології переможця, яка складається

з високої самооцінки, оптимізму, віри в добро, вміння відчувати та співпереживати подіям, уміння змінюватися, сприймати нове» [9, с. 355]. Також вчена виділяє групи професійно-комунікативних умінь педагога: «соціально-психологічні вміння – це вміння налаштувати учнів до спілкування, створити позитивне враження (самопрезентація), рефлексувати, адекватно сприймати своєрідність особистості кожного учня, її статусну структуру, прогнозувати розвиток міжособистісних відносин, використовувати психологічні засоби – вербальні і невербальні, механізми комунікативного впливу – навіювання, переконання, ідентифікації і т. д.; морально-естетичні вміння – це вміння будувати спілкування на гуманній демократичній основі, керуватися принципами і правилами професійної етики, поважати особисту гідність кожного учня, організовувати творчу співпрацю з учнівською групою та окремими учнями, ініціювати сприятливий моральний клімат спілкування; естетичні вміння – це здатність гармонізувати внутрішні та зовнішні особистісні прояви, бути артистичним, естетично виразним, залучати підлітків до високої культури комунікації, активізувати їх емоційний тонус і оптимістичне ставлення до життя; технологічні вміння – це вміння використовувати навчально-виховні засоби, методи, прийоми, різноманітні форми взаємодії, обирати оптимальний стиль керівництва та спілкування, дотримуватися педагогічного такту, органічно поєднувати комунікативну і предметну взаємодію, забезпечувати його виховну ефективність». На думку науковиці, «показником успішного спілкування педагога з учнями є сприятливий морально-психологічний клімат в класі, навчальній групі, навчальному закладі в цілому. Домогтися успіху у вихованні та навчанні педагог може тільки тоді, якщо він вибудовує ці процеси на особистісній основі, починає спілкування зі встановлення емоційно сприятливих взаємин з учнями» [9, с. 356–357].

Важливими, на наш погляд, є практичні рекомендації Д. Будянського для студентів-педагогів, щоб вони могли уникнути типових помилок, які негативно впливають на імідж учителя: не втрачайте почуття міри: навчіться чітко визначати, коли необхідно одягати класичний костюм, коли робочий халат, святкову сукню, а коли – светр і джинси; не перетворюйтесь на «синю панчоху», тобто носіть той одяг, що вам до вподоби: естетично витриманий, ошатний, модний, елегантний; не забувайте, що одяг завжди має бути охайним, чистим, відпрасованим, зручним і не заважати працювати з класом; не носіть тривалий

час один і той же одяг, варто періодично «оживляти» його, комбінувати, прикрашати; не носіть взуття на високих підборах, бо його стукіт відвертає увагу учнів, крім того, швидко стомлюються ноги; ні в якому разі не перебувайте у приміщенні школи у головному уборі (це стосується як чоловіків, так і жінок); не забувайте, що довге розпущене волосся заважає під час роботи з учнями; неприпустимо вчителям-чоловікам приходити до школи неголеними; не експериментуйте надмірно зі своїм волоссям, аби химерні зачіски і часті зміни кольору не відвертали увагу учнів; не рекомендується одягати занадто багато дорогих та яскравих прикрас чи біжутерії, які до того ж заважають працювати і спілкуватися з учнями; не варто користуватися дезодорантами, туалетною водою чи одеколоном з різким, сильним запахом; ніколи не вказуйте на учня пальцем; не жестикулюйте надміру, бо жести мають лише підкреслювати слово; не метушіться у класі, бо це дратує учнів; ніколи не обирайте «закриту» позу; у роботі з дітьми уникайте пози «лева» чи «наглядача», бо діти непогано розуміють мову жестів і вчителю варто її досконало засвоїти; не допускайте мовленнєвих шаблонів і виразів, слів-паразитів; не забувайте, що голос учителя має бути відкритим, виразним, гнучким, витриманим (у ньому має звучати впевненість, мажорність); не припускайтеся орфоепічних помилок; не слід забувати, що дитину легко образити не тільки словом, а й інтонацією; не забувайте, що володіння красномовством, артистичним, емоційним мовленням потребує постійного вдосконалення шляхом спеціальних вправ [1, с. 231–232].

О. Семенов стверджує, що «педагог ХХІ століття повинен добре знати наукові основи, історію і методологію, тенденції в розвитку україністики, усвідомлювати актуальні проблеми викладання української мови, української літератури в сучасних загальноосвітніх закладах, місцях цих навчальних предметів у системі знань і цінностей учнівської молоді, вимоги до змісту і рівня шкільної мовної, літературної підготовки згідно з Державним стандартом базової і повної середньої освіти. Фахівець-словесник має добре володіти новими технологіями навчання, методами формування навичок самостійної роботи, розвитку інтересу і мотивації до навчання, творчих здібностей, логічного мислення учнів, створення атмосфери продуктивно-пізнавального співробітництва; забезпечувати логічну послідовність викладу матеріалу і міждисциплінарні зв'язки з іншими шкільними та вузівськими курсами. Учитель-україніст повинен уміти проектувати,

конструювати, моделювати і проводити уроки і виховні заняття, у т.ч. з елементами інформаційно-комп'ютерних технологій, різні за рівнями підготовки і психолого-педагогічних особливостей учнів, використовувати методи об'єктивної діагностики знань, володіти методикою проведення науково-педагогічного дослідження, тобто бути професійно компетентним» [7, с. 24].

Первинне сприйняття викладача як особистості, його емоційного стану, а також початкове формування довіри або скепсису до висловлених ним тверджень значною мірою зумовлюється візуально сформованим образом. Цей образ конституюється низкою стабільних зовнішніх характеристик, серед яких виокремлюються:

- соматичні ознаки (риса обличчя, постава, характерні пози, манера ходи, тембр голосу та особливості мовлення);
- елементи індивідуального стилю (вибір одягу, зачіска, наявність аксесуарів чи прикрас);
- невербальні поведінкові прояви (рівень доброзичливості, відкритості у спілкуванні, зовнішня привабливість, естетична виразність тощо).

Можемо виокремити такі основні компоненти іміджу сучасного вчителя української мови:

- *мовленнєва культура*: чіткість, багатство, динаміка мовлення, здатність адаптуватися до різних аудиторій;
- *візуальний образ*: стиль одягу, жестикуляція, презентаційна поведінка;
- *цифровий слід*: наявність професійного блогу, профілю в соцмережах, інтеграція інформаційно-комунікативних технологій у викладання;
- *національно-культурна позиція*: утвердження української ідентичності через мову, літературу, історичні паралелі;
- *психоемоційна компетентність*: здатність до емпатії, саморефлексії, конструктивного діалогу.

Практичними аспектами формування іміджу є: професійний самоменеджмент (планування розвитку, публічність); участь у проєктах, конкурсах, форумах (як фактор розширення впливу); наставництво й нетворкінг як інструменти іміджевого позиціонування.

Формування якісного іміджу вчителя у закладі загальної середньої освіти є визна-

чальним чинником ефективного педагогічного впливу. Позитивне сприйняття особистості педагога зумовлює не лише довіру з боку учнів та їхніх батьків, а й сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі. Імідж учителя формується через сукупність зовнішніх і внутрішніх характеристик, до яких належать професійна компетентність, культура мовлення, етична поведінка, зовнішній вигляд, комунікативний стиль, а також здатність до рефлексії та саморозвитку.

Одним із ключових аспектів є зовнішній вигляд педагога, який має відповідати нормам ділового етикету, бути охайним, стриманим і водночас індивідуалізованим. Виразність міміки, манера говорити, постава, інтонація голосу – усе це створює перше враження, що може або сприяти авторитету, або навпаки – знецінити професійність учителя в очах учнів.

Не менш важливу роль відіграє стиль педагогічного спілкування. Відкритість до діалогу, доброзичливість, емпатія, вміння слухати й підтримувати учня, повага до гідності кожної особистості формують емоційно позитивний образ учителя. Наявність зворотного зв'язку, здатність адаптувати свої методи до рівня учнівської аудиторії та готовність визнавати власні помилки є ознаками сучасного, зрілого професіонала.

Висновки. Отже, етичні норми, зокрема об'єктивність в оцінюванні, відсутність упередженості, толерантність, дотримання педагогічної етики, значною мірою впливають на стабільність та довіру до вчителя. У сучасних умовах особливого значення набуває і цифровий імідж педагога – його присутність у соціальних мережах, участь в онлайн-заходах, ведення електронного портфоліо, що має бути професійно вивіреном, етично зваженим та інформативно наповненим.

Таким чином, якісне формування іміджу вчителя – це цілеспрямований процес, що вимагає системного підходу, постійного самовдосконалення, критичної оцінки власної діяльності й готовності до змін. Успішно сформований імідж не лише підвищує ефективність освітнього процесу, а й сприяє утвердженню високого соціального статусу вчителя в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Будянський Д.В. Формування професійного іміджу майбутнього вчителя. *Педагогічні науки*: збірник наукових праць / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка; [редкол.: А.А.Сбруєва, М.О.Лазарєв, В.І.Лозова та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. С. 225–233.
2. Ковальчук Л. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті. *Вісник Львівського університету*. 2007. Вип. 22. С. 65–74.
3. Куземко Л.В. Формування іміджу педагога як складник його особистісно-професійного розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 71, Т. 2. С. 127–131.

4. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Професійний імідж фахівця в галузі освіти» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) денної та заочної форми навчання 2-ге вид. перероб. та доповн. / Уклад. : О.Г. Коркішко, А.В. Коркішко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2021. 120 с.
5. Олексенко В.П. Формування професійного іміджу сучасного вчителя. *Проблеми освіти*. 2015. Вип. 84. С. 258–263.
6. Палеха Ю.І. Іміджологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавництво Європейського університету, 2004. 324 с.
7. Семеног О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
8. Серман Л.І. Педагогічні умови формування професійного іміджу у майбутнього вчителя іноземних мов: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2020. 250 с.
9. Хутренко О.В. Структурні компоненти та етапи формування іміджу молодого педагога у процесі професійної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 36. С. 351–359.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025